
**Образ Павлика —
душевно красивого й щедрого хлопчика**
(за оповіданням Спиридона Черкасенка "Маленький горбань")
Особистісно зорієнтований урок у 5 класі

Оксана Серветник,
учитель української мови і літератури
Чемернянської ЗОШ І–ІІ ст.
Сарненського району Рівненської області

Мета: вчити учнів визначати тему й головну думку, складати план і характеризувати за ним героя літературного твору, порівнювати персонажів, розвивати логічне та образне мислення; виховувати порядність, милосердя, прагнення прийти на допомогу слабшому, осмислювати роль високих моральних якостей для формування власної особистості.

ЦІЛІ.

Учні знатимуть: зміст V і VI розділів; тему й основну думку оповідання; зміст понять "внутрішня і зовнішня краса"; алгоритм складання плану характеристики образу;

Учні вмітимуть: скласти простий і складний плани, характеризувати за ними образ Павлика; порівнювати героїв твору; добирати з тексту цитати на підтвердження власних думок; висловлювати власне ставлення щодо проблем, порушених у творі; знаходити художні засоби і з'ясовувати їхню роль проводити самооцінювання та оцінювання роботи в групах.

Ім'я уроку: "Не за обличчя судить, а за серце" (Г. Сковорода).

Тип уроку: урок формування та застосування знань, умінь і навичок.

Обладнання: портрет С. Черкасенка, мультимедійний матеріал, музичне оформлення.

Методи, прийоми і форми роботи: бесіда, робота в групах, метод "ПРЕС", "Незакінчене речення", "Займи позицію", піраміда позитивних почуттів, "журналістські" запитання, випереджувальне завдання.

Випереджувальне завдання:

1. Прочитати оповідання до кінця.
2. Дібрати цитати для характеристики персонажів.
3. Написати твір від імені героїв.
4. Самостійно скласти епіграф до уроку.

Епіграф: *Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.*

Григорій Сковорода

I. Мотиваційний етап

1. З'ясування емоційної готовності до уроку. (Порівняльна характеристика власного настрою з настроєм головного героя у різних ситуаціях.)

2. Актуалізація суб'єктного досвіду та опорних знань.

Учитель. Сьогодні ми говоритимем про красу зовнішню і красу людської душі (внутрішню). Що, на ваш погляд, означає "душевна краса людини"? Закінчіть речення: "Душевна краса людини — це...". (Учні висловлюють власні міркування).

Учитель. Дід Антип, герой твору "Маленький горбань", стверджує: "Ех, яка там доля таким! З їхньою долею далеко не зайдеш. Жива ненька, живий дід, то й доля жива, а помремо... Ех, дала серце, та не дала вроди... А нема вроди, нема й щастя". Чи можна вважати ці слова справедливими? Обґрунтуйте відповідь. (Відповіді учнів).

Методичний коментар. Учитель з перших хвилин уроку вводить учня у світ виучуваного твору. З'ясовуючи емоційний настрій, кожен (!) порівнює власний стан із настроєм персонажа. Для дітей — це гра. Але ж ми розуміємо, що відбувається "за кадром": юний читач вчиться відчувати героя, вживатися в його образ. Розвивається уява й емпатія — якості, без яких повноцінне прочитання художнього твору неможливе. І, окрім того, "попутно" перевіряється знання тексту.

Наступний крок — знову погляд "у себе" — у зв'язку з проблемою, яка пропонується до розгляду. І нарешті — обґрунтовується ставлення до слів діда Антипа — працює і серце, і розум.

II. Цілевизначення і планування

1. Представлення концепту теми.

Учитель. Ви знаєте, що на вивчення теми відводиться 2 години. Пригадайте, про що йшлося на минулому уроці. (Відповіді учнів). Сьогодні я пропоную поговорити про Павлика, поміркувати про його життя, з'ясувати наше ставлення до цього образу, авторський задум під час створення. Чи приймається такий план? (Відповіді учнів).

МК. Учень одержує змогу стати співтворцем уроку. І важливо не те, чи скористався він можливістю вибору. Це станеться завтра, якщо пропонувати, або ніколи, якщо постійно диктувати власну мету, цілі, план роботи. І знову ж — "попутно" пригадується матеріал.

2. Аналіз імені уроку: "Не за обличчя судить, а за серце" (Григорій Сковорода).

МК. Аналіз імені уроку "цементує" заняття, надає йому цілісності. І ще: учитель апелює до учня як читача. З таких "дрібниць" починається самоусвідомлення: я — читач. Який я читач? А які бувають читачі? А що означає "бути читачем"? і т.д. здається: усе так просто й очевидно. Але пригадаймо: як часто звучить це поняття на наших уроках і як часто ми зустрічаємо його в розробках колег?

3. Узгодження власних цілей з учителем, визначення ключових завдань.

Учитель. Що ви вважаєте найважливішим у творі як читачі? Про що конкретно хотіли б поговорити, що з'ясувати, тобто які цілі визначимо?

4. Колективне планування роботи.

5. Коментування епіграфів уроку.

Учитель. Я із задоволенням хочу почути ваші власні епіграфи до нашого уроку. (Учні пояснюють зміст самостійно складених епіграфів.)

— Я епіграфом уроку вибрала слова Г. Сковороди: "Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я...". Що незвичного ви помітили у ньому? Це незавершений епіграф. У кінці уроку запропонуєте власне завершення слів Г. Сковороди. Приймається?

МК. Спільно твориться читацьке смислове поле: "На уроці присутні МИ (читачі) = Я (учитель-читач) і ви (учні-читачі). Є питання у прочитаному, які нас цікавлять, мене і вас. Давайте поговоримо про це. Ось моя позиція (мій епіграф), а яка ваша? Мені цікаво..." І учень усвідомлює, що він для вчителя не просто носій знань, а співрозмовник. З яким цікаво поспілкуватися.

Незавершений епіграф... Цікава методична знахідка: пропонується дописати його в кінці уроку, що передбачає постійну увагу й зосередженість.

III. Опрацювання навчального матеріалу

1. З'ясування емоційного сприйняття твору ("Незакінчене речення").

Учитель. Пригадаймо своє враження після прочитання твору. Закінчіть речення: "Прочитавши оповідання С. Черкасенка "Маленький горбань", я здивувався... подумав...зрозумів...".

МК. Знову працюють і почуття, і розум. Зауважимо: у роботу включаються усі. Відтак кількість учнів у класі перестає відігравати визначальну роль: учень іде сам до себе!

Учитель пропонує заглянути у власне серце і... душу автора, героїв — готується емоційний ґрунт, у який упаде зерно розмірковувань, щоби стати ростком особистісних знань, умінь, смислів.

2. Озвучення написаного.

Учитель. Які епізоди вразили вас найбільше? Пригадайте, що ви відчували? Твір звучить емоційно пронизливо. Спробуйте зрозуміти, які почуття хотів викликати автор? Кому адресований твір? Що є близьким особисто вам? Кому з героїв ви виражаєте власну симпатію?

3. Характеристика образів твору.

1) З'ясування емоційного сприйняття образів твору.

Учитель. Як починає автор розповідь про Захарка? (Робота зі змістом твору.)

"Покуючи люлечку, сидить він під вікном на призьбі, а поруч його — Павлик. Обое захоплені хлопчачою грою в м'яча, обом сіяють обличчя од великої втіхи...".

"Дід Антип глянув скося на Павлика, сквознув очима по горбу, по глибоких, променистих, розумних очах його...".

— Про що це свідчить? Намалюйте характер хлопчика кольорами. Відповідь обґрунтуйте.

(На дошці розміщена палітра кольорів, їх значення: Жовтий — символізує спокій; Синій — колір неба, духовність, чистота людини; Зелений — колір природи, життя; Рожевий — колір усього живого; Салатовий — подобається владним? Білий — колір мрії, блиск світла).

Учитель. Яким кольором ви зобразили б характер Захарка? Відповідь обґрунтуйте. Які епізоди з участю хлопця вразили найбільше? Знайдіть і прочитайте рядки, які свідчать про авторитет Захарка. Чи дійсно хлопці поважають його, а, може, це щось інше? Що

потрібно зробити, щоб заслужити повагу друзів? (Відповіді учнів).

2) Робота з випереджувальним завданням.

Учні читають твори від імені героїв.

МК. Кольоропис, твори від імені героїв — знову і знову учень вчиться вслухатися в себе і в навколишніх. Подальша робота (складання запитань і плану) — осмислення відчутого.

3) Обговорення в групах "журналістських" запитань.

(Кожна група записує на аркуші паперу запитання, які починаються словами: "Хто? Де? Коли? Що? Як? Навіщо?", потім обмінюється ними з іншими групами. Взаємоопитування за складеними запитаннями.)

4) Складання плану характеристики образу Павлика.

Робота в групах.

Група I. Зовнішність Павлика.

Група II. Внутрішній світ героя.

Група III. Мова, вчинки героя як прояв його внутрішнього світу.

Група IV. Павлик очима інших героїв.

Група V. Ставлення автора до Павлика.

5) Озвучення напрацювань.

6) Перевтілення.

Учні читають уривок від слів "У Павлика забриніли на віях сльози" до "— Давай, Захарку, в крем'яхи, — упадав коло хлопця Павлик. — Ось у мене є...га-а-арні...".

Учитель. Уявіть, що ви зараз поруч з Павликом. Пофантазуйте, що ще міг просити Захарко, щоб його вибачили? Спробуйте відчувати переживання маленького горбаня. Які саме? Що могло відбутися? Воно відбулося? Чому? Відповідь поясніть.

Умотивуйте позицію Павлика, аналізуючи уривок. Про що це свідчить? Чому тітка Явдоха "ласкаво сміялась крізь сльози"?

7) Озвучення напрацювань.

8) Робота над проблемним питанням.

"Займи позицію": "Як ви гадаєте, чи можуть подружитися Павлик і Захарко?"

(Учні, використовуючи метод "ПРЕС", висловлюють особисте ставлення щодо дружби Захарка і Павлика.)

Я вважаю, що...

Тому, що...

Наприклад,...

Отже,...

МК. Знову працює думка. Учні вчать логічно обґрунтовувати і висловлювати свою позицію. Але тепер вона базується на пережитому.

IV. Рефлексивно-оцінювальний етап

МК. Цей етап багато в чому нагадує традиційне закріплення. Суттєва відмінність — у зміщенні акцентів з перевірки рівня засвоєння предметних знань на осмислення почуттів, думок, почутого і сказаного щодо: а) самого себе; б) героя; в) власних і колективних дій; г) особистісної значущості прочитаного. Потім знову — емоції. І знову — позитивні. І навіть пропозиція самооцінки не приглушає їх, працювати було цікаво, а значить, працювали активно, тож і оцінити є що.

1. Рефлексія думок і почуттів.

а) Бесіда

— Чого навчив вас образ Павлика?

— За що ви подякували б письменнику?

— Які поради ви б хотіли дати Захарку?

— Що зрозуміли сьогодні про себе?

— Що розкажете своїм батькам, друзям після уроку?

— Завершіть слова Г. Сковороди, які є епіграфом уроку.

— Чи траплялася подібна ситуація вам у сучасному житті?

— Чи досягнули ми цілей, поставлених на початку уроку?

— Навіщо ми це робили?

б) "Незакінчене речення": "Після заняття я буду...".

Учитель. Ми гарно попрацювали на уроці. А тепер давайте навчимося оцінювати власну діяльність на занятті.

2. Самооцінювання навчальної діяльності.

КАРТКА САМООЦІНЮВАННЯ

Клас _____ Прізвище, ім'я _____

Тема уроку _____ Дата _____

Оцініть свою роботу на уроці за кожним із визначених напрямків від нуля до двох балів

КРИТЕРІЇ	САМООЦІНКА	ОЦІНКА ВЧИТЕЛЯ
1. Ви брали активну участь у роботі на уроці.		
2. Ви відповідали переконливо та логічно.		
3. Ви вдало узагальнювали думки інших.		
4. Ви правильно добирали цитати, аргументували їх.		
5. Ви правильно визначали головні проблеми твору.		
6. Ви чітко проводили аналогію між твором та сучасністю.		

Учитель. Упродовж уроку ми всі здобули знання, уміння, а тепер побудуємо піраміду позитивних почуттів. (Кожен з учнів по черзі за бажанням, поклавши свої руки на руки присутніх, повідомляє, чим він збагатився на уроці.)

Домашнє завдання.

Обов'язкове. 1. Придумати продовження оповідання. 2. Підготувати відповіді на запитання підручника, стор. 103.

За бажанням.

Написати есе на одну з тем: "Чи варто пробачати зло кривдникам?"

"У чому полягає внутрішня краса людини?"

МК. І знову ситуація вибору. Знову і знову роздуми про головне: "У чому ж полягає краса?" Та чи інша тема есе (невеликої письмової роботи емоційного спрямування) — це також спонукка подумати. Самому. Наодинці. Чи разом із батьками.

...За бажання можна знайти в аналізованому матеріалі підстави для критичних міркувань і побажань. Вони є. Але важливо інше: прагнення учителя вибудувати урок на засадах особистісно зорієнтованого навчання. І це, безсумнівно, вдалося. Спасибі, Оксано Ульянівно!

Методичний коментар підготував
кандидат педагогічних наук
Анатолій Фасоля